

10. Мандельштам И. О характере гоголевского стиля. – Гельсингфорс, 1902.
11. Библиография переводов на иностранные языки произведений Н.В.Гоголя. – М., 1953.
12. Крутікова Н.Є. Іван Франко про Гоголя // Гоголь і українська література XIX ст. – К., 1954.
13. Красильникова О.Я. Фразеологический состав поэмы Н.В.Гоголя "Мертвые души". – Харьков: АҚД, 1953.
14. Гоголь Н. В. Собрание сочинений: В 6 т. – Т. 5. – М., 1953. – Мертві душі, або Мандрівки Чичикова. Поема М.Гоголя. – Львів, 1882. В дальнейшем цитируются эти издания с указанием страниц.
15. Кундзіч О. Стан художнього перекладу на Україні // Питання перекладу. – К., 1957; Рильський М. Проблеми художнього перекладу // Твори. – Т. ІХ. – К., 1962.

О.В.Забарний

Федір Арват і розвиток методичної думки на Україні

Ім'я ректора Ніжинського державного педагогічного інституту Федора Степановича Арвата золотими літерами вписано в історію вищої освіти України. Під його керівництвом (1976–1995 рр.) Ніжинська вища школа досягла вагомих успіхів у питанні підготовки висококваліфікованого учителя-фахівця. Колектив вузу визнавався переможцем Всесоюзного соціалістичного змагання серед вузів СРСР, нагороджувався відзнаками Міністерства освіти України та СРСР.

Федір Степанович Арват став академіком-засновником Академії педагогічних наук незалежної України (1992 р.) і отримав посвідчення за номером сім. Але мета нашого дослідження – вивчити внесок професора Ф.С.Арвата у розвиток методичної науки України.

До вирішення проблем методики викладання української мови та літератури в загальноосвітній школі Федір Степанович долучився з перших кроків своєї педагогічної діяльності. Після закінчення у 1952 році Одеського університету він їде працювати учителем української мови та літератури Староброської середньої школи Чернівецької області. Кілька років роботи вчителем-словесником дозволили йому осягнути всі ті проблеми, які постають перед учителем при викладанні мови та літератури. Частково він прилучився до їх вирішення в аспірантурі Одеського університету (1953–1956 рр.), а повною мірою – працюючи методистом, а згодом – завідуючим відділом

методики викладання української мови та літератури Чернівецького обласного інституту удосконалення учителів (1956–1961 рр.).

Федір Степанович належав до тих методистів, які вивчали досвід роботи вчителів безпосередньо на робочих місцях, у школі. Він багато подорожує, відвідує уроки кращих вчителів регіону, знайомиться з педагогами-новаторами. Саме в цей період відбулося його знайомство із директором Лужанської середньої школи Кіцманського району Чернівецької області Опанасом Петровичем Грабом. Справжній педагог-новатор Опанас Граб разом зі своєю дружиною Лідією сформував у Лужанах школу національного виховання з поглибленим вивченням мови та літератури, а також створив гарні умови для трудового та естетичного виховання школярів. Знову їх долі перетнуться в середині 70-х років у Ніжинському державному ордена Трудового Червоного Прапора педагогічному інституті імені Миколи Гоголя, де Опанас Петрович викладав педагогіку, а Федір Степанович став проректором з навчальної роботи.

П'ять років роботи в Інституті удосконалення вчителів озброїли Ф.Арвата не лише міцними знаннями та навичками методики викладання мови і літератури, вони сформували у нього чіткі світоглядні позиції щодо педагогічної праці, які він досить повно реалізував, працюючи у Чернівецькому університеті, а особливо у Ніжинському педагогічному інституті.

Робота на кафедрі української мови Чернівецького університету імені Юрія Федьковича на посаді викладача, старшого викладача, а після захисту кандидатської дисертації – доцента дозволила Федору Степановичу опублікувати низку статей методичного характеру. Серед них: "Переклад з російської літератури як одне з джерел збагачення лексики української мови", "Синтаксичні питання перекладу", "Про синтаксичну співвідносність у структурі фразеологізмів української та російської мов" тощо.

Очолити філологічний факультет у Чернівецькому університеті, Федір Степанович багату увагу приділяє питанню методичного забезпечення студента-філолога. Він орієнтує своїх вихованців на практику школи.

У навчальних планах факультету збільшилась кількість годин на викладання фахових методик, створено систему проходження педагогічної практики, тіснішим став зв'язок зі школою. Як науковець Федір Степанович працює у цей час над проблемою викладання російської мови в національних школах України. Разом з дружиною, на той час ще доцентом, Нінель Миколаївною Арват, вони готують і видають

підручники: Російська мова. Підручник для 4 класу шкіл УРСР з молдавською мовою навчання; Російська мова. Підручник для 5–6 класів шкіл УРСР з молдавською мовою навчання (1973). Цей підручник зазнав аж шість перевидань, останнє у 1986 році. У 1974 році вперше було видано підручник з російської мови для 7–8 класів молдавських шкіл України, який теж п'ять разів перевидавався, останній раз у 1988 році.

У 1978 році Академія наук України видає посібник подружжя Арват "Специфика преподавания русского языка в школах с молдавским языком обучения". Це була остання методична праця, присвячена вирішенню питання регіональної проблеми Буковини.

У 1976 році Федора Степановича переводять до Ніжинського педагогічного інституту спочатку на посаду проректора з навчальної роботи, а з 1978 року на посаду ректора вузу. Ставши ректором Федір Степанович доклад багато зусиль для зміцнення кадрового потенціалу закладу. Він запрошує до Ніжина з Чернівецького університету професора Домбровського А.В., доцентів Никоненка П.М., Арват Н.М., Плаушевську О.В., Січковську Т.В., Євсєєва Ф.Т. З Києва до інституту переїздить доктор біологічних наук, професор Гордієнко І.І. та професор Дубравін В.В. Змінюється наукова атмосфера у вузі. За час керівництва Федора Степановича університетом докторські дисертації захищають і стають професорами Самойленко Г.В., Арват Н.М., Гетман І.І., Янушевський В.Г., Ковальчук О.Г., Яковець В.П., Ростовський О.Я. Звання професорів отримують доценти Марісова І.В. та Коваленко Є.І. Згодом до цієї кагорти долучиться низка тих викладачів, яких Федір Степанович приймав на роботу у Гоголівський вуз. А саме: докторами наук, професорами стали Якушик І.Д., Астаф'єв О.Г., Михед П.В., Мордвинов О.Г., Бойко О.Д., Мельничук О.В., Бойко Н.І., Михед Т.В., Потапенко С.І. і цей перелік буде продовжено.

Але професор Арват знав, що майбутній вчитель повинен мати не лише міцні знання, але й добрі педагогічні навички. З цією метою він запрошує до вузу на викладацьку роботу кращих учителів загальноосвітніх шкіл регіону: О.М.Ковальчук, Л.С.Лушник, Л.С.Пасічник, А.І.Лисенко, Л.В.Клепак, Н.П.Варущик, і цей перелік можна продовжувати.

У 1980 році професор Арват Ф.С. виступає з доповіддю: "Вивчення і впровадження передового педагогічного досвіду – важлива ланка в системі управління навчально-виховним процесом у вищому навчальному закладі" на Всесоюзній нараді працівників вищих навчальних закладів у Москві. Цей виступ отримав схвальні відгуки не лише учасників наради, але й у низці фахових періодичних видань.

У 1989 році виходить у світ збірник наукових статей "Розвиток школи і педагогічні науки в Україні", де вміщено статтю Федора Арвата "Підготовка сучасного вчителя у Ніжинському педінституті", в якій він наголошує на необхідність створення кафедр методики викладання фахових дисциплін у педагогічних вузах.

Ця думка була підтримана керівниками низки педагогічних навчальних закладів України. Перша така кафедра створюється на філфаці у Київському педагогічному інституті імені М.Горького.

А у вересні 1990 року створюється кафедра методики викладання української та російської мов і літератур у Ніжинському педагогічному інституті. Вона стала другою кафедрою на Україні. Згодом аналогічні кафедри стали виникати у педагогічних вузах Житомира, Черкас, Вінниці, Полтави.

Цього ж року видавництво "Радянська школа" випускає у світ посібник Ф.С. та Н.М.Арват "Сопоставительное изучение русского и украинского языков в школе". Посібник виходить тиражем 20 тисяч примірників і отримує схвальні відгуки науковців.

А створена за ініціативи Ф.С.Арвата та декана факультету професора Г.В.Самойленка кафедра методики викладання української та російської мов та літератур, яку очолила молодший кандидат педагогічних наук, доцент Світлана Панасівна Лукач (дочка Опанаса Граба) активізує свою роботу. На кафедрі поряд з учителями-практиками працював досвідчений науковець-методист, кандидат педагогічних наук, доцент Петро Матвійович Дробот – автор низки цікавих методичних праць, серед яких посібники "Вивчення творчості Івана Кочерги в школі" (1981), "Вивчення творчості Миколи Бажана в школі" (1986, у співавторстві), методичні рекомендації до вивчення тем "І.К.Карпенко-Карий", "Микола Куліш", "Дмитро Павличко".

Петро Матвійович став одним із фундаторів методичної науки у вузі, він закладав підвалини для наукової роботи молодих викладачів. За його рекомендацією на кафедру приходять із загальноосвітніх закладів, професійно-технічного та педагогічного училищ його вихованці викладачі Юрій Бондаренко, Любов Драчук, Олександр Забарний, які згодом захистять кандидатські дисертації і зроблять свій науковий внесок у розвиток методичної науки у вузі.

Завдяки активній життєвій позиції завідуючої кафедрою Лукач С.П. і мудрій підтримці її наукових починань академіком Арватом Ф.С. кафедра проводить низку заходів, які значно зміцнили престиж вузу у наукових колах України.

Вже у 1990 році в інституті проводиться Республіканська науково-методична конференція "Актуальні питання вивчення у вузі курсу методики викладання мови і літератури у школі", на яку прибуло більш як сто п'ятдесят науковців із вузів України, гості з Росії, Білорусії, Казахстану, Азербайджану, Молдови. Якщо врахувати і участь вчених-філологів із Ніжина, то загальна кількість учасників конференції наближалась до 200 осіб.

На конференції працювало вісім наукових секцій, проводилися "круглі столи", в роботі яких взяли участь академік Беляєв О.М., доктори наук, професори Пасічник Є.А., Волошина Н.Й., Пультер О.С., Самойленко Г.В., Арват Н.М. і ректор Гоголівського вузу професор Федір Степанович Арват. Ця конференція підтвердила правильність його методичних ідей і наукових переконань.

З тих часів добрі науково-методичні зв'язки склалися між кафедрами філологічного факультету та фаховими лабораторіями Інституту педагогіки АПН України. Захищено три кандидатські дисертації, проведено десять науково-практичних конференцій, видано стільки ж збірників наукових статей. А ще сотні зустрічей з учителями-словесниками шкіл регіону. Тож зерна мудрості, засіяні академіком Арватом Ф.С., дали добрі сходи.

Сьогодні кафедра готується зустріти свій двадцятирічний ювілей. Із 8 викладачів, які працюють на ній, 6 кандидатів наук, доцентів, один – старший викладач, один – асистент.

Життя внесло свої корективи і в долі фундаторів кафедри. Переїхала до Києва доцент Світлана Панасівна Лукач. Повернулися до педагогічної діяльності у школі Л.В.Клепак та Л.М.Мисник. У 2006 році за сумлінну працю і педагогічну майстерність Л.В.Клепак було присвоєно звання "Заслужений учитель України". Відійшли в інші світи Ф.С.Арват та П.В.Дробот. А започаткована ними справа продовжується. Кафедра видає щорічник "Методика. Досвід. Пошук", в якому публікує не лише наукові розвідки, але й пропагує передовий педагогічний досвід учителів-словесників шкіл регіону. Вийшло вже десять номерів збірника.

Схвальні відгуки учителів-словесників отримала наукова продукція кафедри. Це посібники доцента Світлани Панасівни Лукач "Бесіда на уроках української мови" та "Говоримо українською"; доцентів Али Іванівни та Юрія Івановича Бондаренків "Час вибору. Вивчення творчості Василя Стуса у школі", яке побачило світ у столичному видавництві "Академія", "Українська література. Розробки уроків за новою програмою. 8 клас". Посібник Ю.І.Бондаренка "Вивчення української літератури на філософсько-історичних засадах". Посібники доцента Забарного О.В. "До таїни образу" (1997),

"Вивчення літератури рідного краю у школі" (2003); колективна праця науковців кафедри "Педагогічна практика студентів" (2005).

У Федора Степановича було ще багато ідей, які чекали на свою реалізацію. Про це він писав у своїй статті "Ніжинський педагогічний інститут і перебудова", яка побачила світ у першому номері наукового збірника "Література і культура Полісся". Федір Степанович благословив вихід у світ цього наукового часопису, який ось уже вісімнадцять років редагує і видає його науковий побратим і товариш, Заслужений діяч науки і техніки України, доктор філологічних наук, професор Г.В.Самойленко. Понад двадцять років, працюючи деканом філологічного факультету, Григорій Васильович практично втілював педагогічні задуми академіка Ф.Арвата.

Саме з благословення ректора Арвата Ф.С. вийшли в світ перші номери вузівської газети "Альма матер" та наукового збірника "Гоголівські студії", який і до сьогодні редагує доктор філологічних наук, професор Павло Володимирович Михед. Це спільне видання Гоголезнавчого центру, що діє у структурі Ніжинського університету та Інституту літератури НАН України.

Цей збірник (як і "Література та культура Полісся") постановою ВАК України включено до переліку наукових видань, публікації яких зараховуються до результатів дисертаційних робіт з філології.

Педагогічні проблеми, які хвилювали Федора Степановича, знайшли втілення у наукових дослідженнях, здійснених під його керівництвом у співпраці з професорами Є.І.Коваленко та П.М.Щербанем: "Педагогіка спілкування" (1992), "Родинно-сімейна енциклопедія" (1996), "Культура спілкування" (1997).

Життя Федора Степановича стало для його колег і учнів зразком відданого служіння педагогічній справі. Високі моральні якості, людяність, професіоналізм, природна інтелігентність притягували до нього людей. Власним життєвим досвідом і поведінкою він пропагував учительську професію, авторитет якої вважав найвищим. Саме такі педагоги, як Федір Степанович Арват, і стали міцним підмурівком оновленої національної школи. Будучи кавалером кількох орденів і численних медалей, він найбільш цінував звання Заслужений працівник народної освіти України.

Найбільша цінність вчительської професії в тому, що вона дозволяє полишати свої знання, справи, мрії і починання в учнях. Цим повною мірою скористався Федір Степанович. Живе добра пам'ять про нього серед людей, продовжують його справу учні, множаться його думки у нових посібниках та підручниках наукових послідовників, активно працюють створені ним кафедри та підрозділи, а що найголовніше – живуть і розвиваються у вузі ті засади справжнього демократизму, які він відстоював протягом свого життя.